

Holmöarna är botaniska pärlor i Norra Kvarken

Där Kvarken är som smalast, nästan lika nära Finland som Sverige, ligger Holmöarna. På ögruppens sydligaste spets finns Holmögadd, känd från väderleksrapporten. Här möter arter med sydlig utbredning de från norr samtidigt som landhöjningens påverkan gör naturen unik.

JONAS GRAHN & FRIDA BJÖRKEID

Holmöarna är ett exklusivt besöksmål för den växtintresserade som vill göra spännande nyfynd på Bottenvikens landhöjningskust. Här finns klappermolke *Sonchus arvensis* var. *maritimus*, flera arter av låsbräken *Botrychium* och Sveriges enda fynd av den ovanliga ägg-laven *Candelariella arctica*.

Holmöarna ligger lite vid sidan av allfartsvägarna men ändå lättillgängligt. Till skillnad från fastlandskusten är större delen av öns stränder fria från bebyggelse och därför lättåtkomliga för den nyfikne botanisten. Förutom havsstränder finns här nästan orörda landhöjningsskogar och ett kulturlandskap med höga botaniska värden.

Holmöarna är flitigt besökt av naturintresserade, inte minst fågelskådare. Längre trodde man också att ögruppens växter var väl kända, men åtskilliga nya vilda arter har hittats de senaste åren, framför allt av den flitige artjägaren Per Hansson. Han gjorde

fynd av rutlåsbräken *Botrychium matricariifolium* för första gången på hundra år i Västerbotten, strandloka *Ligusticum scoticum* var en ny art för Västerbotten 2013 och bekräftades av Per när gjorde återfynd 2019 och samma år upptäckte han även grönskära *Bidens radiata* på Holmön. Det finns alltså goda chanser att göra egna fynd.

Ta färjan ut i Norra Kvarken

Holmöarna ligger en mil öster om Umeå, 40 minuter med färjan från Norrfjärden ut i Norra Kvarken. Färjan lägger till i Byviken på Holmön, den största av öarna. Här finns restaurang, lanthandel, boende i olika former och cykeluthyrning.

Cyklar är centralt när det gäller att ta sig runt på Holmön. Man kan inte ta med sig bil till öarna men det går bra att ta med sig sin egen cykel. Det går också bra att hyra cykel på Holmöns båtmuseum. Museet visar bland annat Holmöns båtbyggartradition

Norra Östersjön inklusive Bottniska viken är ett av de områden i Norden som hyser flest endemiska kärlväxter. Enligt Jonsell & Karlsson (i Jonsell 2004) finns 14 taxa bara här i hela världen. Ytterligare några finns även i södra Östersjön. Några av dem är distinkta, som strandögontröst *Euphrasia bottnica*, medan de flesta är ganska vagt definie-

rade underarter eller varieteter. Landhöjningen och gradienten i salthalt gynnar troligen uppkomsten av nya taxa. Klimatförändringarna är ett framtida hot när havsvattenståndet höjs. Några endemiska taxa som finns på Holmöarna är strandögontröst, klapperögontröst, bottnisk knappsäv, bottnisk agnsäv, kuststorven och strandmyskgräs.

Det unga landskapet som reser sig ur havet med nästan en centimeter per år från ovan. Här ser man Ängesön i förgrunden och Holmöarna från söder, där Byviken och byn ligger i den övre delen av bilden. FOTO: Lars Lindh.

som hålls vid liv än idag. På senare år har antalet bofasta på Holmöarna ökat och en ny generation har tagit plats. För att få det lilla samhället att fungera får man dela på ansvaret och vara mångsysslare.

Lanthandeln ägs gemensamt och har öppet alla dagar, året runt. Det finns många alternativ till boende på ön som besökare, eller vad sägs om att sova på Berguddens fyrvaktarbostäder, Prästgården B&B eller kanske gratis i en av de tre öppna fiskestugorna? Att tälta går förstås också bra. Det finns även ett vandrarhem på ön Stora Fjäderägg, känd bland fågelskådare för sin ringmärkningsstation.

Båttransport till Stora Fjäderägg bokas genom vandrarhemmet.

Botanik i hamnen

Redan när man kliver av färjan i Byvikens hamn kan man börja titta på växter. Efter en stunds botaniserande kring hamnen kan man anteckna åtskilliga typiska växter för bottenvikskusten, som gultätel *Deschampsia baltica*, klapperstarr *Carex glareosa*, strand-

vial *Lathyrus japonicus* och strandveronika *Veronica longifolia*.

Även andra "bottenviksspecialare" växer här, arter som i Sverige bara finns på norra Sveriges kuster som präglas av kraftig landhöjning som på Holmöarna är nästan en centimeter per år, som klappermolke, klapperögontröst *Euphrasia wettsteinii* var. *baltica* och strandvänderot *Valeriana sambucifolia* subsp. *salina*. På udden Lillhällan strax intill hamnen hittade Per Hansson som bor på Holmöarna för bara två år sedan en sällsynt arktisk ägglav *Candelariella arctica* som fortfarande saknar svenskt namn (Hansson 2019).

Gräsmarker och torrbackar

Holmöarna har varit bebodda under mycket lång tid och i odlingsmarkerna kring kyrkbyn och söderut mot Myrorna finns många fina gräsmarker. På torrängar och åkerkanter kan man på flera platser hitta låsbräknar. Vanligast är mänslåsbräken *Botrychium lunaria*, men även nordlåsbräken *B. boreale* och topplåsbräken *B. lanceolatum* förekommer på flera platser. År 2020

Holmöarnas naturreservat ligger en mil öster om Umeå och nås med en personfärja från Norrfjärden. Färjan anlägger i Byviken på Holmöns nordvästra del. Det går att göra många spännande botaniska fynd till fots på Holmön, men om man vill nå längre så är cykel ett lämpligt transportmedel. KARTA: Lantmäteriet.

hittade Per Hansson även rutlåsbräken på ön – första fyndet i Västerbotten på nästan hundra år!

Väggkanterna är artrika, som de ofta är i Västerbotten. Åkerbär *Rubus arcticus* är en karaktärsart i vägdikena, liksom utmed åkerkanter, strandängar och på annan fuktig, öppen eller halvöppen mark. På ormrot *Bistorta vivipara* lever larverna av violett guldvinge *Lycaena belle*, rödlistad som starkt hotad (EN), som här har ett av landets starkaste bestånd. Ska man se den är juni månad säkrast.

En av Holmöns specialiteter är luddhavre *Avenula pubescens*, som är vanlig härute men i stort saknas på fastlandsdelen av Västerbotten. Den – liksom pillerstarr *Carex pilulifera*, besöksöta *Solanum dulcamara* och nejlikrot *Geum urbanum* – har kommit till Holmöarna för länge sedan och spritt sig över ögruppen. På fastlandet är de sällsynta eller saknas helt så här långt norrut.

Flera andra sydliga arter har också hittats på ögruppen, inte minst under de senaste åren, så som vejde *Isatis tinctoria*, ryltåg *Juncus articulatus*, syltåg *J. tenuis*, havsnajas *Najas marina* och strandlysing *Lysimachia vulgaris*.

Växter vid mumintrollens hus

Berguddens fyr är ett populärt besöksmål på öns västra sida ett par kilometer söder om Byvikens hamn. Fyrortnet får oss att associera till Mumintrollens hus. Här finns både klippor, sandstrand och torra gräsmarker. Det är en bra plats att titta på vanliga strandarter som strandglim *Silene uniflora* och strandvänderot.

Strax söder om fyren hittades strandloka för några år sedan, på sin hittills nordligaste lokal i Sverige. Sedan dess har den hittats på flera platser på öarna. Vid fyrmästarbo-staden och på klipporna utanför fyren finns gott om mamlåsbräken.

Det här var tre platser som alla ligger på norra delen av Holmöarna, i stort sett på

Strandvial *Lathyrus japonicus* på Klubbsand, en strand där det finns en rastplats med eldstad. Klubbsand ligger på Ångesön söder om Holmön längs med en vandringsled inne i Holmöarnas naturreservat. FOTO: Peter Jonsson.

gångavstånd från färjan. Om man har mer tid på sig finns mycket mer att upptäcka. Skogarna är spännande då stora delar av skogen bara är svagt påverkad av skogsbruk. Här kan man se äkta landhöjningsskog. Den östra kusten är flackare, med strandängar och grunda, vegetationsrika vikar.

Vill man lära känna Bottniska vikens landhöjningsmiljöer är Holmöarna en bra plats. Ett plus är att man kan bidra till att dokumentera området och kanske göra några nya upptäckter. Fågellivet är mycket rikt, både vad gäller häckande och sträckande arter. Svärta och tobisgrissla är karaktärsarter tillsammans med havsörn och smålom.

Holmöarna erbjuder också väldigt bra friluftsliv, intressant kultur och sist men inte minst en fantastisk möjlighet för nya botaniska upptäckter! **SBT**.

Läs mer

- Jonsell, B. 2004: *Flora Nordica general volume*. Bergius Foundation, Royal Swedish Acad. of Sciences.
 Hansson, P. 2019: *Candelariella arctica* – ny art för Sverige funnen på Homön. *Lavbulletinen* 2:49.
 Persson, P. E. 2005: *Botnia. Landet som reser sig ur havet*. Prisma.

Jonas Grahn & Frida Björkelid är biologer och jobbar till vardags på länsstyrelsen i Västerbottens län.

jonasgrahn73@gmail.com
 frida.bjorkelid@gmail.com